

Slutrapport

Vad kan Rättvis handel betyda för Swaziland?

En studie gjord av Erika Charpentier, Emelie Roos, Karin Källström, Jarita Lundgren och Charlotta Sandqvist för Rättvis Handelskursen 2007, Röda korsets folkhögskola

1. Inledning

Syfte och frågeställning

Med spänning tog vi oss mot Kungadömet Swaziland. Ett land som vi tidigare inte visste så mycket om och knappt hört talas om, men med en spännande situation. Vi skulle titta på hur man arbetar med Rättvis handel i landet. Syftet var att få se en hel kedja, från frukt till produkt, men detta visade sig tyvärr vara omöjligt med tanke på landets speciella omständigheter och vår knappa tid. Väl i Swaziland förstod vi mer av hur komplicerad situationen är och vår frågeställning kom att ändras i takt med att vi såg landet:

Vad kan Rättvis handel betyda för Swaziland? och:

Vad kan det få betydelse för människan och samhället?

Detta är en personligt hållen studie om Rättvis handel och dess betydelse, där vi använder oss av företaget Eswatini som exempel.

2. Bakgrund- en liten introduktion till Swaziland

Kungadömet Swaziland

Det lilla kungadömet Swaziland, omringat av Sydafrika och Moçambique, har bara en miljon invånare. För att vara ett land med en yta stor som Värmland har man ett mycket omväxlande klimat och rik flora och fauna, om än hotad som i alla andra delar av världen. Det är ett land med rik kultur som lever kvar både från khoikhoi- och sanfolk och bantufolk. Swaziland har relativt god utbildningsnivå och tämligen hög BNP för att vara ett afrikanskt land, men framför allt är det ett land präglad av hög arbetslöshet och stora orättvisor. Swaziland är alltså på samma gång ett av Afrikas rikaste- och fattigaste länder.

Swaziland har sedan sin självständighet ifrån Storbritannien styrts av kungen och hans släkt. Makten går i arv och både regering och domstolar utses i praktiken av kungatrogna hövdingar och kungen själv, som sedan 1986 heter kung Mswati III. I praktiken är landet en diktatur. Oppositionspartier är inte tillåtna och inte heller kritik mot kungen och släkten Dlamini i media. Stora delar av befolkningen lever på landsbygden och är helt beroende av sin skörd. Om vädret slår fel svälter man, medan kungen och hans släkt lever i enorm lyx.

HIV/Aids ett skenande problem

Yttrandefriheten är alltså ett enormt stort problem i Swaziland. Ovanpå detta har de senaste decennierna HIV/Aids-epidemin drabbat landet mycket hårt. I ett land utan demokrati, där människor inte kommer till tals och kan bygga upp ett fungerande system blir naturligtvis katastrofen ännu mer omfattande. Medellivslängden just nu i Swaziland ligger på drygt 40 år. Befolkningsökningen har under några av 2000-talets första år varit negativ och landet räknas som det mest aidsdrabbade i världen. Mer än ¼ av alla män och 4 av 10 kvinnor är HIV-smittade.

Att fler kvinnor än män är smittade är i sig ingenting ovanligt utan en realitet i alla aidsdrabbade afrikanska länder. I Swaziland försvåras dock denna situation ytterligare på grund av kvinnans särskilt dåliga rättigheter. Kvinnor får inte ta lån eller ingå avtal utan sin mans tillstånd och många av de kvinnor vi mötte vittnade om att de var helt utlämnade till sina mäns goda vilja. Swaziland är traditionellt ett land där månggifte varit någonting självklart, och även om detta inte är lika vanligt idag så förekommer det och att en man lämnar är otrogen mot sin hustru, blir smittad och sedan för över smittan på deras gemensamma barn är någonting mycket vanligt. För att dämpa spridningen av HIV, införde kungen för några år sedan en lag som förbjöd sex med flickor under 19 år. Ett antal av kungens 13 fruar är dock själva tonåringar, och lagen tillämpas naturligtvis inte i praktiken.

Trots dessa ofattbara siffror, alla dessa människor som är drabbade, lägger staten bara ner mellan 3-4 % av budgeten på hälsovård. 2004 fanns det en läkare på 5000 invånare. Med tanke på att ca 1600 av dessa 5000 är HIV-smittade är det inte särskilt svårt att förstå att det är svårt att få adekvat vård om man inte har särskilda privilegier...

Vad kan Rättvis Handel göra i en diktatur?

Med tanke på denna förkunskap om människors situation, och med tanke på att livsmedel av olika slag är den största exportvaran för Swaziland, bestämde vi oss för att besöka företaget Eswatini, som ligger i landets största stad Manzini (omkring 100-000 invånare). Är bojkott den enda vägen att gå i ett land där de som styr blundar för medborgarnas problem? Vi åkte till Manzini för att se om våra antaganden stämde...

3. Eswatini Swazi kitchen

I somras hade vi det stora nöjet att få besöka Eswatini Swazi kitchen, en småskalig producent inom Rättvis handel, som producerar chutneys och marmelad. Eswatini säljer till den egna hemmamarknaden men varor går även på export till ett 13-tal länder i världen, som Europeiska länder, USA och även Japan. I Sverige kan vi köpa Eswatinis produkter i Världsbutiker, och säljs även på Coop och Ica.

Företaget har cirka 50 anställda varav ungefär 35 arbetar heltid. Dessutom har man kontakt med producenter runt om i landet som säljer sina råvaror till företaget. Eswatini har även kontakt med en kvinnogrupp som tillverkar korgar mm, vilket kommer beskrivas närmare nedan.

Vision och tankar med företaget

Eswatini Swazi Kitchen startades 1991 av en katolsk präst och en anglikansk nunna för att skapa arbete i Swaziland. Framför allt ville man inrikta verksamheten på missgynnade grupper på arbetsmarknaden, och skapa arbete åt dessa. Då kvinnans situation är mycket utsatt i Swaziland är det framför allt kvinnor man har satsat på. Nästan alla anställda på Eswatini är därför kvinnor (endast tre av de anställda är män), och även ledarfunktioner på företaget innehas av kvinnor.

Den sociala prägeln

Redan från början har Eswatini haft en social prägel. Tanken med företaget, då det startade, var att generera inkomst till NGO:n, Manzini Youth Care, vilken sysslar med föräldralösa och HIV/Aids-drabbade barn. Som ovan beskrivits är HIV/Aids ett stort problem i Swaziland och detta gäller även på företaget, där många är smittade.

Mildred Henwood arbetar som VD på fabriken. Hon beskriver för oss om vikten av arbetarnas välbefinnande, inte bara för sin egen, utan också för företagets bästa. "If I develop the factory I have to develop the people. Everybody wants growth but it must be steady. We want expansion but we can't forget the workers."

Den sociala biten ses som viktig på företaget och arbetare på Eswatini har vissa förmåner. Det är dels på grund av situationen med HIV/Aids som förmåner ges, men de gäller för alla oavsett sjukdomsbild. Företaget erbjuder fri läkarvård, mammaledighet, månatlig livsmedelsranson och humana villkor för sjukfrånvaro där företaget även tar hänsyn till den psykiska påfrestning sjukdomen(HIV) kan innebära. På företaget informerar man mycket om Aids och det finns även tillgång till självvårdare för samtal. I och med att det är kvinnor som arbetar här kommer informationen lättare vidare till familjerna och på så sätt vidare ut i samhället.

Eswatinis övriga projekt/sociala delar

Eswatini startades, som tidigare nämnts, som ett sätt att skapa jobb för missgynnade kvinnor och som ett sätt att finansiera barnhemmet Manzini Youth Care, som arbetar med föräldralösa barn. Fader Larry startade Manzini Youth Care 1978 och visionen var att förbättra livet för föräldralösa och HIV/Aids-drabbade barn. Manzini Youth Care erbjuder gatubarn boende och praktisk och teoretisk utbildning. Idag stöder Eswatini finansiellt 4 mindre hem för gatubarn och föräldralösa samt ett nystartat sjukhus för Aids-sjuka. Eswatini ägs helt utav Manzini Youth Care och styrelsen för NGO: n är även ansvarig för fabriken. Trots flera försök misslyckades vi med att få besöka Manzini Youth Care under vår vistelse i Swaziland.

Eswatini är ett företag som vill möjliggöra människors utveckling på olika sätt, men fokus har i huvudsak legat på kvinnor (om man bortser ifrån finansieringen av barnhem för föräldralösa). Som en del utav detta köper Eswatini in korgar gjorda av ungefär 200 kvinnor i en bergsbygd norr om Manzini. Korgarna flätas för hand av gräs och kvinnorna får betalt för korgarna styckevis. Detta blir som ett extraknäck och en chans till en egen inkomst för dessa fattiga kvinnor som annars verkar vara väldigt beroende av mannens inkomst. Flera utav de kvinnor vi

talade med hade drömmar om att kunna betala för sina barns skolgång, så att dessa skulle kunna leva ett bättre liv än de själva gjort. Kvinnorna producerade även åt rättvis handels företaget Gone Rural som ligger i Malkerns i Swaziland, nära Manzini. Kvinnorna tillverkar bland annat askar, glasunderlägg och mattor till Gone Rural. Genom Eswatini och Gone Rural har dessa kvinnor fått ett större hopp inför framtiden tack vare de möjligheter som en egen inkomst kan generera.

De träskedar som finns i Eswatinis presentpaket täljs av en lokal grupp handikappade vuxna. Dessa män och kvinnor jobbar hemifrån efter att ha fått lära sig tälja skedar på ett rehabiliteringscenter. På detta sätt har dessa personer, som har svårt att få ett vanligt jobb, ändå fått en inkomst.

Eswatini har som vision att påverka även sina underleverantörer att skapa goda anställningsförhållanden och att ta sig in på Rättvis Handels marknaden. I detta försöker man från Eswatinis håll att ge stöd och trycka på för en förändring. Bland annat berättade man att man sagt upp avtalet med ett företag som producerade socker på ett omiljövänligt sätt. Detta hittade vi inga bevis på och vi kunde märka att man i praktiken inte hade möjlighet att ägna sig särskilt mycket åt det arbetet eftersom man redan hade fullt upp med annat.

4. Diskussion

Rättvis handels betydelse för Swaziland

Eswatini ger genom sitt sociala engagemang möjligheten för oss konsumenter att göra skillnad och bidrar även till förbättring och förändring hos producenter och arbetare. Genom att ha tillträde till Rättvishandelsmarknaden blir företaget försäkrade en inkomst och har på det sättet möjlighet att hålla kvar inriktningen på fabriken. De behöver inte bara vara inställda på så hög omsättning som möjligt utan kan ha kvar den sociala prägeln, vilket är viktigt för situationen i Swaziland. Dessutom säger sig företaget själv ha trygg kontakt med sina råvaruproducenter. Tyvärr fick vi dock inget bevis på detta.

Vi tror ändå att Rättvis handel genom att trygga långvariga relationer med sina producenter i Syd kan bidra till att företag som satsar på mer än bara vinst kan verka och fungera. Dessutom ger de möjlighet till att i sin tur ha trygga och långvariga kontakter med sina egna underleverantörer.

Vad vi däremot tror är viktigt är att Eswatini som företag i Swaziland får möjligheten att ta ansvar för hela producentkedjan, från råvaran med hjälp av egna recept och förpackningsinnovationer, till en färdig produkt. Även om Swaziland tillhör de MUL-länder som får ett bättre pris genom att de slipper betala tull för bl.a. sitt socker så menar vi att förädlingen, att inte låsas fast vid råvaruproduktion är en viktig del i Rättvis handel, och någonting som på sikt är viktigt för Swaziland, för att kunna ta tillvara på människors initiativ och ge bättre lönsamhet för råvarorna.

Rättvis handels betydelse för människan och samhället

Eswatini har som ovan nämnts speciellt satsat på kvinnor. Vi ser det som mycket positivt. Kvinnans situation i Swaziland är mycket missgynnande och problematisk. På fabriken berättade man för oss att kvinnan inte sällan kan bli lämnad med barn och utan inkomst och hon är helt beroende av mannen. Ett arbete betyder därför mycket, och ett fast sådant än mer. Det ger förutom pengar, trygghet, oberoende och självförtroende. Dessutom satsar man i biståndssammanhang helst på kvinnor med motiveringen att det även faller barnen och en större grupp till del. Det samma blir det ju med ett företag som valt att satsa på kvinnor. Pengarna kommer en större grupp till del. Dessutom är det positivt med information. Information kan ta bort en del av stigmat, som finns runt problemet med HIV. Och även när det gäller information är kvinnor en bra grupp eftersom den då lättare når fram även till barn och vänner.

Vi ser det också som positivt att företaget har en vid öppenhet och insyn. I vårt möte med Eswatini verkar de mycket kunniga och de tar sig tid till oss och våra frågor. Kvinnorna som arbetar verkar också informerade.

Är det rätt att arbeta i en diktatur? Buykott eller Bojkott?

I Swaziland har demokratin varit långt borta så länge att man beundrar folk som orkar fortsätta kämpa. Ett litet land som knappt syns på världskartan, som man inte pratar om i medierna, där förtrycket sker varje dag, utan att omvärlden egentligen reagerar. Hur ska man agera när man nu känner till situationen? Bör vi uppmana till en bojkott av swaziska varor och försöka förmå länderna i södra Afrika att följa efter?

Vi tror inte att det är rätt väg att gå. Det finns så många andra sätt att stödja ett folks kamp för sina rättigheter. Rättvis handels-företaget Eswatini har valt att arbeta med HIV/aids- och kvinnofrågor, och det känns som ett välbehövligt tillskott i Swaziland. På sikt är detta ett projekt som kan så frön till nya liknande initiativ, som kan förbättra människors vardag så att de kanske i framtiden kan vara med och orka sätta press för ett demokratiskt Swaziland. Eswatini är ett företag som behöver all stöd och hjälp det kan få från oss svenska konsumenter. Att uppmuntra när människor tar saken i egna händer och försöker förändra sin situation utifrån sina egna kunskaper och möjligheter, det är precis det som vi anser är grundtanken med Rättvis handel!

Källor (utöver vårt eget material ifrån studieresan)

http://www.salesianmissions.co.za/project_manzini.html

http://www.eswatinikitchen.co.sz/aboutus_communities.htm

<http://sackeus.se/images/pdf/Afrika%20-%20Ezswatini%20Swazi%20Kitchen.pdf>

www.landguiden.se

www.wikipedia.org/wiki/Swaziland

Land i förändring—en bok om det nya Sydafrika av Afrikagrupperna, Bokförlaget Tranan, 2004